gen beker, dien de Negerkoning in de hand houdt. Hoe scherp en tevens gevoelig, is deze geschilderd. Zóo zelfs, dat men op de beste stillevens van den lateren tijd vergeefs een zoo minitieuze, tevens artistieke behandeling van een détail zal zoeken. Hier is de naïveteit verre te zoeken en de weergave is zelfs zóo der werkelijkheid getrouw, dat men zou kunnen spreken van realisme. De naïveteit van den Primitief uit zich dus slechts daar waar het de enscèneering geldt; bij de uitbeelding der personen- of voorwerpenzelf tracht hij echter een zoo wàarschijnlijke voorstelling te geven als slechts mogelijk is

* * *

We spraken hierboven over het strakke en stijve der gelaatsuitdrukking. Men heeft wel eens gemeend, dat dit in verband stond met de vrome, afgetrokken levensbeschouwing dier dagen. Dit is echter een valsche veronderstelling, want men vindt dezelfde gelaatstypen terug op profane en zelfs erotische schilderijen. Veeleer heeft men hier te doen met een handhaving van een door de traditie geijkt type. Het is echter zeer moeilijk om hier den schijn van het wezen te onderscheiden. Immers de werken van beroemde meesters werden vaak door de een of andere kerk nabesteld en daar men ze natuurlijk nog niet kon vermenigvuldigen langs den weg der mechanische reproductie, werd het copieeren ervan dikwijls opgedragen aan minderwaardigen.

Op deze wijze ontstonden de namaaksels, welke meestal wezenloos zijn en in hun onbeholpenheid en onmacht van uitdrukking als het ware een verstijfd masker geven van den rustigen, vreedzamen aanschijn der primitieve kunst. Er is hier natuurlijk een zekere mate van kennis noodig om te kunnen onderscheiden wat origineel en wat copie is, want het wezen-lòòze der navolgingen is niet hetzelfde als de rustige, onverstoorde gelaatstypen der oorspronkelijke meesterwerken.

De primitieve schilderij dankt haar ontstaan aan de miniatuur, een illustratieve verluchting van den tekst, meestal bedoeld als verklaring van het geschreven woord. Deze kunst was voornamelijk in handen der kloosterbroeders, de schrijvers onder hen, die ook veeltijds de verluchters waren van hun handschriften. De stereotiepe gedaante van de miniatuur, gerekt van ledematen, met ovale gezichten, ellipsvormige oogen en lang-lijnige neuzen, zijn door de vroegste schilders vaak zonder een enkele afwijking overgenomen.

De miniatuur-kunst ging omstreeks 1200 van de kloosterbroeders over in handen der leeken, die, door hun aanraking met de tastbare realiteit, begonnen de uitbeelding meer natuurgetrouw te geven.

Eerst in 1400 ging de miniatuur over in de schilderij. De eerste proeven van schilderkunst waren in werkelijkheid echter nog niet veel meer dan groote miniaturen.

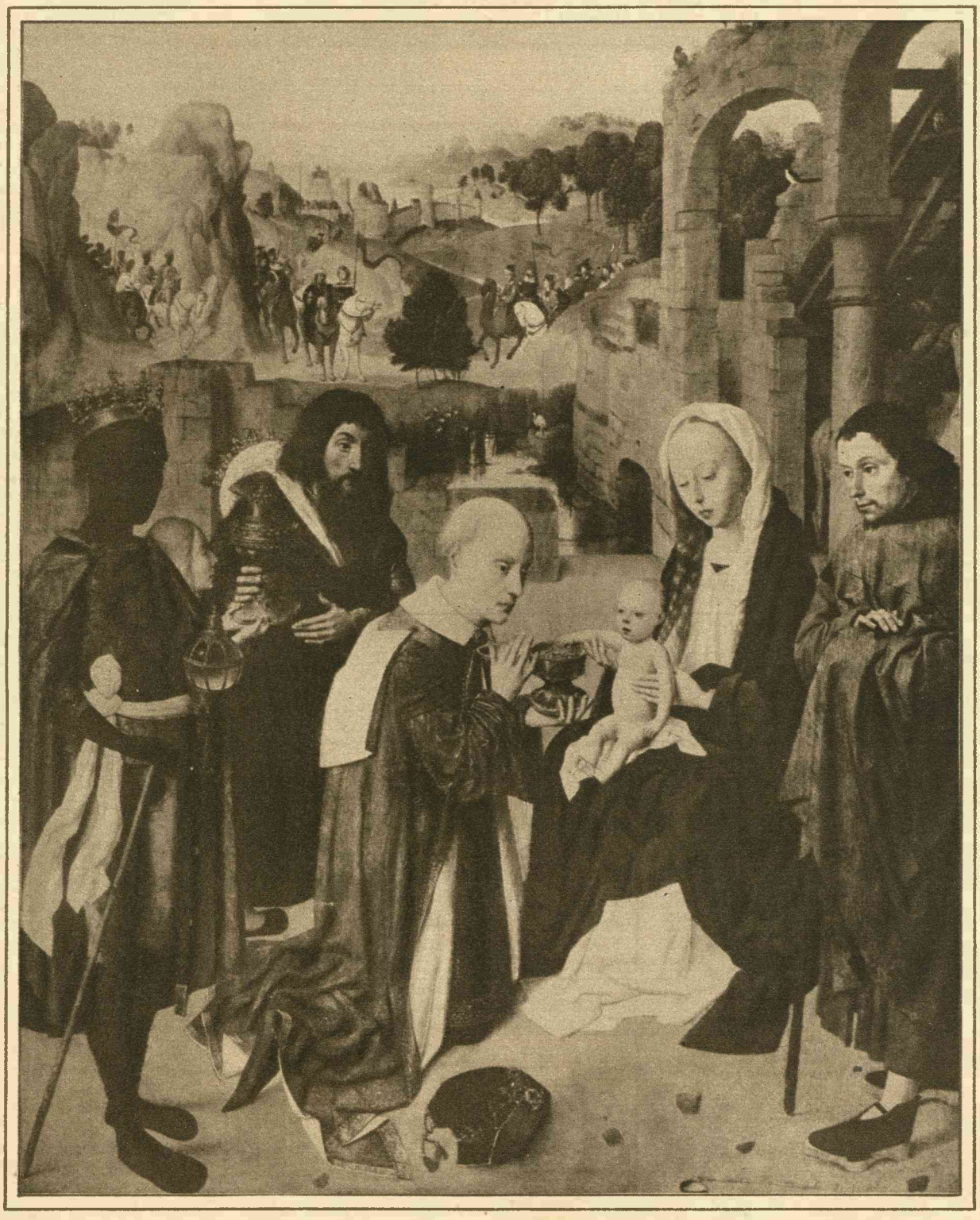
De reden waarom bij de vroegste schilderproeven (en ook bij de miniatuur) het mensch- en dierbeeld, dus ook het portret, de voornaamste plaats inneemt, laat zich niet moeilijk verklaren.

De schilderkunst is immers een vervolg, een voortzetting als het ware van de beeldhouwkunst, die in tastbare vormen de werkelijkheid te aanschouwen gaf. Evengoed als bij de beeldhouwkunst de enscèneering bijzaak is of zelfs vaak wordt verwaarloosd, evengoed is bij de vroegste schilderijen het landschap, de omgeving waarin zich de rolvervullers der handeling bevinden, slechts een aanvulsel van het geheel. De enscèneering diende dus vaak slechts om aan te duiden, heel vluchtig, waar de uitgebeelde handeling plaats vond. Het Paradijs b.v. wordt heel dikwijls slechts aangeduid door een enkelen boom, waar omheen zich een slang kronkelt. Doch dit is wel de meest sobere mise-en-scène. Langzamerhand, bij de latere schilderijen, wijdt de kunstenaar zijn aandacht ook aan de omringende werkelijkheid. Het landschap wordt meer overeenkomstig de werkelijkheid, dus begrensd door de slechts denkbeeldige afsluiting door den horizon.

Een treffend voorbeeld van een stiefmoederlijke behandeling bij de vroegste schilders van de omringende werkelijkheid (hier een landschap) levert een der overgebleven Gorinchemsche muurschilderingen uit de dertiende eeuw, welke men aantreft in de kerkelijke afdeeling van het Rijksmuseum.

Er zou nog meer te vertellen zijn over de schilderkunst der Primitieven, maar onze ruimte is beperkt. Wij hopen evenwel met het bovenstaande bereikt te hebben onze bedoeling: dat onze lezers bij een bezoek aan het Rijksmuseum te Amsterdam niet de belangwekkende verzameling Primitieven met een gebaar van negatie zullen voorbijgaan.

C. S. W.

Geertgen tot Sint Jans. — Aanbidding der Wijzen.

DE HANDELSVRIEND VAN KEMP & Co.

Tegen elf kuierde dien Zaterdagmorgen mijnheer Kemp, lid der firma Kemp & Co., grossiers in metalen, naar het Centraalstation om zijn handelsvriend Nelissen af te halen. Het was nog ruim tien minuten voòr de aankomst van den trein, en mijnheer Kemp trad de restauratiezaal binnen, bestelde een kop thee, en nam het ochtendblad van de leestafel. Met de krant voòr zich uitgespreid zat hij, maar lezen deed hij niet. Hij dacht aan den ophanden uitgaansdag met Nelissen en dit deed hem nauw merkbaar glimlachen nu en dan. . . .

Het was zoò aangekomen. Op zijn zakenreizen vroeg hij zijn allerbesten afnemers in de provincie wel eens, een daagje naar Amsterdam te komen om hen eens te onthalen en zoo de relaties met hen te versterken. Ook Nelissen in Zuidkappel, een ouden trouwen klant, die heel wat lood en vooral zink gebruiken kon, had hij al menigmaal uitgenoodigd, maar deze, een boersche, onverschillige, ietwat lompe kerel, had aldoor geweigerd. „Ik voel me niet thuis in de stad," had hij altijd gezegd, — „ik ben geen man van uitloopen; ik ben het best te spreken in mijn gewone omgeving; mijn karweitjes overdag, en mijn boterhammen en mijn bakkie koffie en mijn warm kliekie en mijn pijpie, en dan kan de rest voor mijn part naar de wiedeweerlicht loopen". . . . „Dus je zoudt er geen zin in hebben om met mij eens bij Krasnapolsky of zoo een fijn diner te eten, dat klinkt als een klok, en een lekkere flesch erbij, en dan 's avonds na afloop naar een mooi stuk in den schouwburg?" aldus tempteerde mijnheer Kemp zijn klant. „Ja en neen," deed die aarzelend, maar een breede glimlach van gulzigheid kliefde zijn mond, — „zin. . . .zin heb ik wel, hè? Maar. . . je komt daar niet zoo toe."

„Ach wat, ik haal je van den trein, en breng je er weer op. Op den laatsten; die van 9 uur. We doen het op een Zaterdag. Dan kan je den volgenden dag uitslapen," deed lokkend de beminnelijke bezoeker. „Als het dan niet hooger of lager kan, top dan," viel Nelissen, na eenig wenkbrauwfronsen en aarzelend knippen met de oogen, eensklaps ongemotiveerd uit, „maar ik ben een rare; als ik uit ben, geef me de ruimte. In meer dan tien jaar ben ik het dorp niet uit geweest, maar als ik het doe, doe ik het goed." De firmant van Kemp & Co lachte om de plotse geestdrift van Nelissen. „Aan mij zal het niet liggen, hoor, we zullen de blommetjes eens buiten zetten. Accoord. En niet zuinig ook." „Weet wat je doet," lachte Nelissen, „als je met me begint,. . . .nou". . . De dag werd nu bepaald, de zaken werden afgedaan, en met een order, grooter dan hij ooit van Nelissen gekregen had, op zak, vertrok de heer Kemp.

„Je zal wat belèven, hoor," riep Nelissen hem nog vanaf den drempel luidkeels lachend na, „want als ik begin, ben ik een rare." Schaterend om de onstuimige drukte van den anders nogal bedaarden klant liep de bezoeker voort, fiks aanbeenend om den sneltrein naar Amsterdam nog te pakken.

* * *

En zoo was hij dan dien Zaterdagmorgen naar het Centraalstation getippeld, en wachtte, achter zijn courant gedoken, glimlachend de aankomst van den trein. „Het kan waarlijk nog een amusante dag worden," bedacht hij, „want als die brave man door het dolle heen is, dan kunnen we nog wat grappigs beleven. . . ."

Hij stelde zich werkelijk wel iets voor van het bezoek; hij was zelf een goedlachsch man, ontvankelijk voor de kwiersche grappigheid en lompe luim van zijn boersche klanten; zelf een correct, en keurig levend stadsmensch, gewend met beschaafde lui om te gaan, vond hij het bezoek van een zoogenaamden kever als Nelissen er een was, een genoeglijk, komisch experiment.

Daar daverde de trein binnen; de wijde stationskap dreunde; het vinnig knarsen van de Westinghouse klonk doordringend. Blazend en puffend kwam de locomotief tot staan. Uit de opengeworpen portieren stroomden de reizigers het platform op.

Mijnheer Kemp had zich achter een der controleurs aan den uitgang opgesteld, en keek vorschend den reizigers in het gezicht. Eindelijk verscheen een klein, breed, bijna vierkant kereltje met een mopneus en een dikken zwarten knevel als een lampenpoetser. Hij knipoogde eens naar mijnheer Kemp, stak een breede, korte hand naar hem uit, en zei grinnikend: „Morrie."

Kemp schudde hem hartelijk de hand. „Hoe gaat het, mijnheer Nelissen, hoe gaat het?" deed hij monter.

„Niet al te best, wat zenuwachtig," antwoordde de gast, en keek daarbij werkelijk wat sip, „ik ben aan zoo'n hoop menschen om me heen niet gewend. Ik moet eerst een beetje op streek komen."

„Dat went wel, dat went wel," malde Kemp, die de ietwat suffige verslagenheid van het mannetje, dat thuis altijd nogal lomp en onverschillig was, als een quasi-geestigheid opvatte. Maar toen hij een eindje met hem de stad was ingekuierd, waarbij de Zuidkappelaar steeds zwijgend en verwezen naast hem geloopen had, ging hij gelooven, dat de vent waarlijk wat overstuur was vanwege de stadsdrukte. Hij trachtte hem door gezellige gesprekken wat te acclimatiseeren, maar zoo heel gemakkelijk ging dat niet.

„Zoo is het er dan toch eindelijk eens van gekomen," zei hij opgeruimd, terwijl hij zijn gast een vriendelijken peut in de zijde gaf.

„Nou, of het," antwoordde deze op zoo bedrukten toon, alsof inplaats van een fuifdag een levensgevaarlijke operatie hem wachtte.

Mijnheer Kemp haalde de schouders eens op.

Het trottoir was zeer vol. Langzame wandelaars, en vluggere zakenmenschen verdrongen elkaar, gonzend pratend met drukke gewichtigheid. Op het asphalt middenin gierden de electrische trams met hel en fel gedingel van hun bellen;